

P r i n o s i

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
e-mail: jmudrovic@unizd.hr

UDK: 003.349.1(23.046Gacka dolina)“9/20”
262.2+27](497.561Otočac)

Pregledni rad
Primljeno 2/2014.

GLAGOLJSKA BAŠTINA GACKE DOLINE I GAČANSKI PARK HRVATSKE MEMORIJE- *- jezično, kulturološko i nacionalno obilježavanje religioznoga i svjetovnoga života*

Jasminka Brala-Mudrovčić, Gospić

Sažetak

Radom se želi ukazati na bogatu glagoljsku baštinu Gacke doline i na jezičnu, kulturološku i nacionalnu vrijednost projekta Župe Presvetog Trojstva u gradu Otočcu. Riječ je o Gačanskom parku hrvatske memorije, projektu uređenja okoliša crkve i pripadajućeg mu parka, koji je zamišljen kao uređena parkovna površina ispunjena kamenim kubusima, oplemenjenima umjetničkim nadahnućem, a poveznica svih kubusa su glagoljska slova. Park je u svojoj umjetničkoj koncepciji zamišljen kao knjiga u kamenu, koja svoju priču započinje daleko u prošlosti, s početkom 9. stoljeća i knezom Bornom, prvim vladarom koji je utemeljio nukleus srednjovjekovne hrvatske države, a završava krajem prošloga stoljeća s oživotvorenom hrvatskom državom. Određivanjem za glagoljicu otvoren je jedan širi kulturološki obzor, koji nije čvrsto religijski obgrljen, već se iz okvira crkvenosti pomaknuo na širu povijesnu i kulturološku razinu.

Ključne riječi: glagoljica, Gačanski park hrvatske memorije, Otočac, Gacka dolina.

UVOD

Spoj vjere, umjetnosti i svjetovnoga života uspješno je ostvaren kroz nekoliko životnih vidova u Gackoj dolini, zahvaljujući širokim obzorima i nastojanjima Župe Presvetog Trojstva.

Najvidljiviji rezultati uspješnoga suživota su godišnjak *Vrilo*,¹ po svojim značajkama nejednoznačan godišnjak koji svojom objektivnošću i tematskim pokrivanjem crkvenoga i svjetovnoga života, nastojanjima da svima pokaže nedjeljivost ta dva životna aspekta, njihovo zajedništvo i duboko prožimanje, svojom prisutnošću u kućama širi vjersku pismenost, a raznovrsnošću tekstova obogaćuje i osmišljava duhovni život svojih čitatelja² te neki od brojnih projekata koje je ostvarila Crkva u posljednjih nekoliko godina.

Jedan od takvih projekata je kiparska kolonija kojom je Otočac 2006. dobio križni put, kamene umjetnički isklesane postaje postavljene na Fortici, brežuljku u središtu grada na kojem se nalazila istoimena utvrda iz XVII. stoljeća³, a koja je u XIX. stoljeću prepuštena zaboravu. Vodeći se mišlju o spajanju i očuvanju lokalne kulture, vjerskih običaja (nekad se Forticu nazivalo Kalvarijom, na kojoj je postojala tradicija vjerskih procesija⁴), prirodnoga okoliša, povijesti i okruženja

¹ *Vrilo* kao godišnjak izlazi od 2005. godine. List je pokrenuo vlč. Nikola Turkalj u obliku glasila župa Otočkoga dekanata i kao takav izašao je dva puta (prvi broj za Božić 2003. i drugi broj za Uskrs 2004. godine). Poslije njegovog odlaska u Gospić uređivanje lista preuzeo je msgr. mr. Tomislav Šporčić, otočki župnik i generalni vikar biskupije, koji ga je pretvorio u godišnjak i odredio mu strukturno-tematsku osobitost. *Vrilo* se po svojim značajkama može ubrojiti u ona prva tiskana crkvena djela namijenjena najširim slojevima stanovništva isključivo duhovnog, religioznog i katehetskog sadržaja, ali i djela namijenjena kulturi, obrazovanju i zabavi koja su se u obliku kalendara u Hrvatskoj pojavila u XVI. stoljeću

² “*Vrilo* je materijalni svjedok svoga vremena, slika života na točno određenom području i potvrda neodvojivosti toga područja od sveukupnog hrvatskog kulturnog i vjerskog identiteta” (Jasminka Brala-Mudrovčić, *Godišnjak župa Otočkoga dekanata Vrilo uoči desete obljetnice*, Riječki teološki časopis, 1 (2013.), 189).

³ Fortica je tvrđava izgrađena 1619. na uzvisini sjeverno od grada za učinkovitiju obranu od turskih provala (Jagoda Marković, *Povijesno-urbanističke bilješke o Otočcu*, u: *General Nikola Maštrović*, priredio T. Maštrović, Erasmus Naklada, Zagreb, 1996., 144). Tijekom vremena ime utvrde proširilo se na cijeli brežuljak.

⁴ Franz Bach u knjizi *Povijest Otočke pukovnije* spominje u popisu crkava iz 1772. crkvu “Majke Božje Žalosne na brdu Kalvariji, sagrađenu 1725.” (Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije* (prijevod), Hrvatski institut za povijest – KČSPG, Zagreb – Otočac, 2010., 131).

koje je izgradio čovjek, idejni začetnici ovoga projekta, msgr. mr. Tomislav Šporčić i Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke,⁵ postigli su postavljanjem križnoga puta, uređenjem kapelice Majke Božje od Sedam Žalosti⁶ i otkopavanjem temelja utvrde i konzerviranjem arheološkog lokaliteta da Fortica postane lokalitet vrijedan kulturne pozornosti. Posebnost ovoga križnoga puta je u tome što se osim sadržaja na svakoj postaji isklesana silueta jedne od crkava Otočkoga dekanata. Sadržaji svake postaje isklesani su od istarskog kamena vapnenca u tehnici reljefa, pri čemu su umjetnici svodili svoj likovni izraz na minimalizam i puku jednostavnost i tako postigli visoku estetizaciju Kristova lika te time opet na osobit način naznačili događaj i naslutili dramu⁷.

⁵ Od velikog značenja za očuvanje kulture u Otočcu je osnivanje Katedre Čakavskog sabora pokrajine Gacke, godine 1997., čiji je osnivač i predsjednik od osnivanja do danas Milan Kranjčević. Kranjčević je i potpredsjednik Čakavskog sabora, krovne organizacije čakavskih katedra sa sjedištem u Žminju u Istri. Katedra je za svoj rad dobila brojna priznanja, među kojima je najvažnije javno priznanje Skupštine Ličko-senjske županije 2008. godine za osobit doprinos i postignute rezultate na znanstvenim, umjetničkim, stručnim i kulturnim područjima te izniman doprinos očuvanju i afirmiranju čakavskog narječja na području Grada Otočca i Ličko-senjske županije. Katedra njeguje i izdavačku djelatnost (tiskala je dvadesetak naslova: monografija, etnografskih djela, zbirki poezije, romana...), a zajedno s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar, pod pokroviteljstvom HAZU-a, Odsjeka za povijesne znanosti, organizirala je 2010. znanstveni skup pod nazivom *Gacka i Otočac u srednjem vijeku*.

⁶ Kapelica je vjerojatno iz XVII. stoljeća; jedinstvena je po svojem obliku (osmerokutna građevina) te je otočki župnik msgr. mr. Šporčić, uvidjevši njezinu jedinstvenost, inicirao da se unese u registar kulturnih nepokretnih spomenika Republike Hrvatske i započeo temeljitu obnovu.

⁷ "Ako pak stojimo ili meditativno hodamo od postaje do postaje", piše u *Vrilu* fra Bernardin Škunca, „pažljivu oku i sabranomu duhu odmah se pokazuju neki bitni opći i posebni utisci toga pasionskoga umjetničkoga djela. Prvi od takvih utisaka je ono što bi se moglo kazati izrazom 'simbolički minimalizam' likovnoga izražavanja. Takav umjetnički pristup je dobar barem iz jednoga istaknutoga razloga: pasionski sadržaji 'sub divo' (na otvorenom prostoru) ne dopuštaju uprizorenje 'mnoštva' likova, što se, eventualno, može dopustiti u prostoru crkve-građevine. Taj umjetnički 'gros plan' ('veliki ili prvi plan') veoma dobro se odnosi i s moliteljem-promatračem, i dobro se nosi s kamenim blokom. Simbolika kamena ovdje jednako snažno progovara kao i umjetničko oblikovanje. Čini nam se da je u ovom uprizorenju dosegnuta sretna 'metateza': minimalizam likovnosti postiže maksimalnost sadržaja i poruke. I dok tako ulazimo u čitanje križnoga puta na brijegu kod Otočca, s divljenjem se, potom, pred našim očima očituje ikoničnost umjetničkoga izraza. Ta ikoničnost – kako se iz prva vidi - ne dolazi iz kopiranja već viđenoga, niti, još manje, iz fotografičnosti ljudskoga lika, nego iz umjetnikova doživljaja, usuđujem se kazati – iz umjetnikove vjerničke meditacije. Ona, dakle, dolazi iz nutarnjega, tj. duhovnoga doživljavanja 'lica' Kristova i 'lica' drugih likova u otočkomu križnomu putu" (Bernardin Škunca, *Križni put s Božjim licem u kalvarijskom Isusu*, Vrilo, 4 (2008.), 196).

Te umjetnički ponuđene snažne doživljaje sugestivnoga Kristova lica blagoslovio je biskup msgr. dr. Mile Bogović uoči blagdana Presvetog Trojstva 2007. godine.

O ovome suvremenom duhovnom uporištu Otočana, Gacke i svih poklonika starije i novije sakralne umjetnosti progovorili su mnogi, a među njima našla se i Biserka Rauter Plančić⁸ koja je na stranicama Vrila napisala: "Otočku Kalvariju odlikuju izvanredna usklađenost ikonografskog sadržaja sa suvremenim likovnim izričajem i posve svjesno zapostavljanje deskriptivne brbljavosti u korist sugestivne poetike simbola muke i njezina iskupiteljskog značenja. Osim toga, minimalistički oblikovane reljefne kompozicije svojom su se kamenom građom tako harmonično i prirodno uklopile u stjenoviti, ali pošumljeni krajobraz da je promatrač lišen svake dvojbe oko mjesta i svrhe njihova postava. Znajući da se upravo s vrha ove gradine u krvavom 15. stoljeću branio puk kristijanski od osmanlijskih osvajanja – ostaci utvrde Fortica o tomu bjelodano svjedoče – i svjesni da su Otočka Kalvarija i muke ličkog življa tijekom Domovinskog rata u mnogomu sličile Kristovom putu na Kalvariju, posve je razvidno da je Križni put postavljen na najprirodnijem mjestu. Upravo na Fortici on je pravi *memento* za događaje iz prošlosti i vjerodostojni biljeg opstojnosti kršćanskoga svjetonazora regije Gacke."⁹

Župa Presvetog Trojstva, grad Otočac i regija Gacka postat će u hrvatskim relacijama prepoznatljiva destinacija, neizostavno zabilježena na kulturološkoj karti Hrvatske, zahvaljujući još jednom projektu koji se iznjedrio iz velikog srca Crkve, a kojemu su *Vrilo* i križni put na Fortici bili neophodna prethodnica. Radi se o "Gačanskom parku hrvatske memorije", projektu uređenja okoliša crkve Presvetog Trojstva i pripadajućeg mu parka. U park je na poseban način ukomponirana glagoljica, čime je otvoren jedan širi kulturološki obzor, koji nije čvrsto religijski obgrljen, već se iz okvira crkvenosti pomaknuo na širu povijesnu i kulturološku razinu. Rehabilitacijom glagoljice ljudi ove regije vraćaju se istinskim prastarim hrvatskim korijenima, koji ih jezično, kulturološki i nacionalno snažno obilježavaju.

U narednim poglavljima nastojat će se rasvijetliti geografsko-povijesni kontekst područja Gacke doline, istaknuti bogata glagoljska baština i predočiti svekolika važnost *Gačanskog parka hrvatske memorije*.

⁸ Biserka Rauter Plančić je ravnateljica Moderne galerije u Zagrebu.

⁹ Biserka Rauter Plančić, *Križni put na otočkoj Fortici*, Vrilo, 5 (2009.), 177-178.

1. GLAGOLJSKA BAŠTINA GACKE DOLINE

Gacka dolina ima bogatu glagoljsku prošlost, o kojoj svjedoče materijalni ostatci u obliku listina, brevijara ili epigrafskih zapisa. Neki povjesničari, među kojima je i ličko-senjski biskup Mile Bogović, pokušavaju biranom argumentacijom ukazati na opravdanost tvrdnji da je ovo područje autohtoni zavičaj glagoljice i ujedno jezgra hrvatskoga staroslavenskog bogoslužja.¹⁰

1.1. Listine - Darovnice i Odluke

Listine su pisane u Otočcu u 15. i početkom 16. stoljeća. Riječ je o pravnim dokumentima pisanim na čakavštini, koja se na ovim prostorima održala do danas.¹¹ Prva listina izdana je u Otočcu 11. listopada 1444. godine. To je darovnica kojom gospodar Otočca i Gacke Žigmund Frankopan daruje samostanu sv. Jelene kod Senja zapušteno manje mlinište u Švici.¹² Tekst darovnice iznimno je

¹⁰ Mile Bogović, *Otočac od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010., 9-37; Mile Bogović, *Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb - Otočac, 2012., 9-23.

¹¹ "Kad se govori o ličkim čakavcima, obično se misli na dvije dijalekatske skupine što su se smjestile zapadno i južno od Male Kapele: jedna se prostire od Jezerana do Brinja, druga zahvaća Otočac i sela u Gackoj dolini. O govoru brinjskih čakavaca već je napisana rasprava (Finka - Pavešić 1968). Druga čakavska skupina u Lici, ona oko Otočca, još nije dijalekatski obrađena iako je istraživanja na terenu bilo (Moguš 1960, Ivić 1964)" (Milan Moguš, *Akcentat u ličkih čakavaca*, Makedonski jezik, XXXII-XXXIII (1981.-1982.), 527), „ali cjelovita prikaza nema" (Milan Moguš, *O naglasnom sustavu čakavaca u Gackoj dolini*, *Suvremena lingvistika*, 34 (1992.), 236). Oko grada Otočca dosta su se dobro sačuvala čakavske govorne značajke zbog nešto povoljnijih životnih prilika u odnosu na ostale dijelove Like pa je stanovništvo primilo manje prinova i manje se raseljavalo. "Hrvati su čakavci, Srbi štokavci" (Božidar Finka - Stjepan Pavešić, *Rad na proučavanju čakavskog govora u Brinju i okolici*, *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, Zagreb, 1968., 6), pokazalo je istraživanje ovdajšnjih govora. Najzapadnije čakavsko naselje u Gackoj dolini je Kompolje. Čakavski govore i stanovnici Švice, Otočca, Prozora, Čovića, Lipovlja, Ličkog Lešća, Sinca i Ramljana. Čak i u Dabru i Kuterevu ima ponešto čakavskih elemenata. Spomenuti čakavski govori imaju ikavsko-ekavski refleks „jata" prema pravilu Meyera i Jakubinskoga (misit ≠ testo, belo ≠ mliko). Stanovnici samog gradskog središta Otočca i stanovnici okolnih sela u kojima prevladava pravoslavno stanovništvo (Podum, Škare, Doljani, Gorići, Staro Selo, Ponori, Hrvatsko Polje, Brlog, Drenov Klanac), odnosno Hrvati za koje se rabi naziv Bunjevci (Brlog, Hrvatsko Polje, Brloška Dubrava, Glavace, Drenov Klanac) su štokavci.

¹² Švica - smještena je uz nekadašnje Švičko jezero, 5 km zapadno od Otočca. Da je ovo područje bilo od davnina nastanjeno, svjedoči i podatak da su u

zanimljiv sa sadržajne i jezične strane; primjerice, tipični čakavski oblici *malin* "mlin" i *malinišće* "mjesto gdje se nalazi mlin" nisu se promijenili već više od pola tisućljeća¹³:

*"Mi knez Žigmunt de Frankopan, krčki, senjski, modruški i pročaja, damo na zarje po tom našem listu vsim i vsakomu, komu se dostoji i komu bude potriban pokazati, kako pride pred nas poštovani otac fratar Karin, priur sv. Jelene kloštra od Senja, proseći nas pomoći, kako bi ondi služba božija nepomankala. A mi pomislivši na kratak život ovoga svita a na vičnu slavu onoga svita, jesmo dali i dodali jedno malinišće, ko je bilo pusto, na Švici, kadi su bila dva malina, ka sta bila naša vlašća, da su je voljni načiniti fratri više rečene svete Jelene, i da su je voljni držati i uživati vikuvičnim zakonom. A fratri se nam obećaše, ki su sada i ki po nas nastanu, da ove služiti vsake nedile jednu misu za naše grihe za našega života, a po naše smrti za našu dušu vikuvičnim zakonom. A mi zavezasmo tim listom, gdogodi bi razbil ta naš dar, ki smo darovali tj svetoj crkvi, po imene maline večerine, razbil Gospodin Bog neg stanie na sem svitu, a na dan sudnji Bog od nega duše pital, dokle bi se ta misa za nas služila. I za vekšu tvrdinu dasmo im ta naš list pod naš pečat visući. Pisan v Otočci našem gradu, miseca avgusta dne 11., na lit Gospodnjih 1444."*¹⁴

Žigmundov brat Martin također izdaje nekoliko darovnica, od kojih su neke stradale „od oagna u varoši našoj imenovanom Otočac u gatanskom kotari“,¹⁵ a tom su "prigodom mogle stradati i vrijedne knjige jer nam se s užeg područja Otočca nije sačuvala nijedna glagoljska liturgijska knjiga".¹⁶ Sačuvana je njegova darovnica iz godine 1475. kojom daruje remetam crikveničko selo Črmanj Kal:

"Mi knez Martin Frankopan krčki, modruški, i senjski i pročaja, damo viditi vsim i vsakomu komu se pristoi i pred kih obraz pride ta naš list odtvoren ali pokazan buden, kako Mi dasmo i darovasmo

srednjem vijeku Frankopani tu imali svoj posjed (Milan Kranjčević, *Švica* (Monografija), Otočac, KČSPG, 2003., 18).

¹³ Kratki opisi listina dani su prema izvornom tekstu Ivana Kukuljevića Sakcinskog *Acta croatica – Listine hrvatske*, iz 1863. godine.

¹⁴ Darko Žubrinić, *Hrvatska glagoljska baština u današnjoj Lici s naglaskom na Gacku*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb - Otočac, 2012., 223-224.

¹⁵ Đuro Šurmin, *Hrvatski spomenici*, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium 6 (1888.), Zagreb, 156-157.

¹⁶ Mile Bogović, *Otočac od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010., 33.

lubveno jedno naše selo ko se zove Črman kal, kloštru i crikvi svete Marie na Crikvenici, za grihe naše i za naših pričah, vekovečnim zakonom, sa vsim pristojanjem, ča pristoi k rečenomu selu Črmanu kalu, pravimi i mejami starimi kotari, zemlami oratimi, ke se teže i ke se neteže, poddvornice, senokoše, pasišća, gori i gorice, i dolci, i drage, gaji, driva pitmoa i diuja, vodi i vodišća, puti i stazi, gori i kamine, toga imena zvanim zvali bi se rečenoga sela Črmana kala. (...) A za većeg vjerovanja i tvrdine dasmo ta naš list odtvoren pod naš pečat visući, po ljetih božjih 1475, dan v Otočci miseca sektebra dan 15.”¹⁷

Iz godine 1510. sačuvana je još jedna darovnica. Dana 13. veljače Jelena Keglević darovala je kanonicima crkve u Otočcu dva komada zemlje:

“1510. pervara [februara] 13., rekši gospodin Ivan [Mrzotić] vikar [otočki]: po moju kušenciju da sam hodil na Bužin gospi Jeleni [od strane kapitula crikve otočke], priseći za 2 žriba zemlje. I da [dade] nam 2 žriba; jošće treti žrib v Omišlevši na Krači [v gospostvi gatanskom]. Tolikae [takoder] reče gospodin Jakov arhiprvad, tolíkoe Jurko Pivčić, tolíkoe Šimić [kanonik crkve otočke], tolíkoe Marin plibanuš [svete Marije Magdalene v Otočci], tolíkoe gospodin Petar...[kanonik crikve otočke]. Reče sudac Ivan Veličević: vrh moje kušencije da sam slišal i ondi sam bil, kadi da gospa [Jelena, bivšega Jurja Mikuličića] i knez Ivan [Keglević, brat rečene gospe Elene] Matku Bartuloviću i marku Pribislaviću; da oni duše [duguju] popom 2 žrieba, po odlučeni [odluci] gospi, a ostanak nim i nih ostanku [sela Krčana, v Gatanskom gospodstvu]...” Prijepis u pismohrani senjskoga kaptola.¹⁸

Iz godine 1510. potječu i dvije odluke Andrije Bora, bana hrvatskog i kapetana senjskog. Prva odluka sadrži nalog Senjskom kaptolu da odredi jednoga kanonika koji će s kraljevim čovjekom biti u parnici Nemanića i Škvarića s Daroićima:

“Izibrani i prijatelji nam poštovani! Neka znate kako pride pred nas poštovani redovnik pop Šimun Nemančić, od strane svoga i svoje bratje, potribujući od nas da bismo im dali jedan list kvam, da biste imili poiti š nimi na nih duhovanje zvhu nike rote, ka je meju njimi i Petrom Daroićem š nega bratju. Zato mi vas prosimo i zapovidamo da imate zmei sebe poslati jednoga svoga brata, kao je vaš običaj,

¹⁷ Darko Žubrinić, *Hrvatska glagoljska baština u današnjoj Lici s naglaskom na Gacku*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb - Otočac, 2012., 224.

¹⁸ Isto, 231.

na duhovanje rečenoga popa Šimuna i njegove bratje i biti pri njih roti u loženju porotnikov, na ukup s kraljevim človikom popom Matičićem s Trzan, ali Petrom Maklenićem z Bajna Dvora, ali Jurkom Staničevićem z Ral, ali Brnardom Vučkovićem z Mazalac. I ako bi im se ka krivica činila, da biste učinli zazlamenati po vašem običaju. Dan i pisan v Otočci, aprila na dan 5. v letih 1510. Andriaš Bot od Baine, D. H. S. ban i K. S.D. H. S. ban i K. S. = Dalmacije, Hrvacke i Slovinski ban i kapitan Senjski.”¹⁹

Druge dvije odluke su od 18. i 19. travnja iste godine; njima Andrija nalaže Kaptolu senjskom da odredi jednog kanonika koji će s kraljevim čovjekom biti nazočan u već spomenutim parnicama:

“... tu budući dugovanje kako bude teklo zvrh rečene rote meju rečenima stranama, da imite nazlamenati po vašem običaju, i nalzlamenavši nam dati na znanje. Dan i pisan v Otočci, aprila na dan 18. V letih Gospodinovih 1510.”²⁰

Puno zapaženiji u literaturi su brevijari²¹ *Borgiano Ilirico* 5 i 6, *Dabarski brevijar* te *Kolunićev zbornik*.

1.2. *Borgiano Ilirico* 5-6

Glagoljski dvodijelni brevijar *Borgiano Ilirico* 5-6 pisan je u drugoj polovici 14. stoljeća u blizini današnjeg Dabra,²² Važan je za poznavanje molitava u Hrvata. Na temelju dopisanih zabilježaka moguće je osvijetliti povijest ovog brevijara. “Otet od Turaka, brevijar biva otkupljen od vjernika crkve Sv. Ivana iz sela Tribihovići i Okruglane, a nakon Krbavske bitke prenesen je u Vrbnik na otoku Krku. Godine 1627 prenesen je u Propagandu za vjeru u Rim te kasnije, po tajniku Propagande kardinalu Stefanu Borgia, dobiva ime *Borgiano Ilirico*.”²³ Danas je pohranjen u Apostolskoj

¹⁹ Isto, 231.

²⁰ Isto, 232.

²¹ “Brevijar (...) liturgijska je knjiga Katoličke crkve, koja sadrži službenu molitvu prema rimskom običaju (...). To je knjiga iz koje klerici i redovnici po dužnosti, najčešće zajednički, mole u noćnim i dnevnim satima (...). Razlikuju se korski brevijari za zajedničko moljenje ili pjevanje oficija i brevijari kraćih čitanja za pojedinačno, privatno moljenje (...)” (Anica Nazor, *Knjiga o hrvatskoj glagoljici*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., 44).

²² Dabar - naselje smješteno 16 km sjeveroistočno od grada Otočca; u pisanim dokumentima se prvi put spominje 1449. kao utvrda Frankopana (današnje ime brda Gradina ukazuje na nekadašnje postojanje utvrde); tijekom Osmanskog Carstva je krajiško uporište.

²³ Mladen Ibler, *Brevijar BORGIANO ILLIRICO* 5-6, Senjski zbornik, 36 (2009.), 221.

knjižnici u Vatikanu. Važan prilog povijesnim izvorima, pogotovo o krčko-senjским knezovima Frankopanima, predstavljaju upravo spomenute zabilježske dopisane rukom dušobrižnika glagoljaša tijekom stoljeća. Osim toga, iz bilježaka o skupljanju sredstava za otkup brevijara, koji se nalazi na posljednjem, 248. listu pergamene prvog dijela dvosveščanog dokumenta, izbija "ljubav prema knjizi, župi, zajednici, svećeniku. Svi su ujedinjeni i spremni na najveće žrtve za svoje kulturne i duhovne vrijednosti. Oni su spremni i dati svoje živote braneći svoje svetinje – Vjeru i Domovinu. Kao da nam iz srednjega vijeka dopire odvažna i čvrsta odluka: ostati svoj na svome. Tako nam se pokrajina Gacka prikazuje od najranijih dana kao srce Like i Domovine",²⁴ stoga je taj zapis i stavljen u temelje nove zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu:

*"Let gospodnih 1487. tecaše kada ove knjige otkupismo od popa Luke z Otišja, ke bihu Turci uzeli, a biše je izgubil pop Radoš. I otkupiše je dobri muži Okruglane i Tribihovićane zač učiniše pomoć ki čim more za te knjige. I ja pop Benko Palilić bih va to vrime pribanoš v Tribihovićih i učinih pomoć va te knjige jedan star pšenice i počah ki slišahu pod svetoga Ivana da bi učinili zavet meju sobo, a oni učiniše ki čim more kako dobri i duhovni ljudi. I pomore Pavko dobar muž va te knjige 4 dukati. Čislić star pšenice plemenit človik... imenom... pomogaše. A dobre žene pomogaše nika grošem a nika soldinom, Bog jih pomoz i sveti Ivan ta im budi pomoćnik, i vsim ki pomogoše va te knjige, da ne zgiboše od sv. Ivana. A v to vrime biše odvitnik v Okruglah Ivan Mesodić, dobar muž, a v Tribihovićih Petar Čislić, ka oba dobro nastojahota crkvi svetom Ivanu. Zato gospodo redovnici, ki budete službu božiu va te knjige vršili, molite Boga za vsih ki pomogoše v te knjige, da ne pogiboše ot crkve svetoga Ivana i tolikoi molite Boga za popa Radoša, ki zgubi te knjige da ga Bog spomene da ne učini... V ime božie amen. (...) Dobri i plemeniti ban Mikula umro je 26dn miseca ijuna 1432. A njega sin Anž biše u krala demorskog (danskog)."*²⁵

Borgiano Illirico 6 sastoji se od 217 listova pergamene i na posljednjem se nalazi bilješka o mjestu gdje su brevijari nastali:

"Let gospodnih 1387. Ja Fabijan, komu je z(emlja) mati i gresi bogatstvo, a grob otačastvo, pisah siju rubriku, a ne tih knjig.

²⁴ Petar Runje, *Otočac, srednjovjekovna biskupija i kulturni centar*, Senjski zbornik, 33 (2006.), 60.

²⁵ Mladen Ibler, između ostalih, ističe veliku važnost nadopisane bilješke koja govori o smrti bana Nikole i boravku njegova sina Ivana Frankopana, o čem se u hrvatskoj historiografiji do tada malo znalo (Mladen Ibler, *Brevijar BORGIANO ILLIRICO* 5-6, Senjski zbornik, 36 (2009.), 227).

*I pisaše se Bogu na čast i svetome Ivanu v Tribihoviće plemenitim ljudem Snikravićem. A tada biše knez Anž gospodin Krku i Gački i Senju i veće. I v to vrime biše smutna v Ugarkom kraljevstvu velika po Karli krali koga ubiše Ugre. I v to vrime bihu v Okruglah dobri muži i v Tribihovićih, ki crkvi svojim blagom urešivahu kaleži i rizami, knjigami, krovom, i vsaku dobrotu ka pristoji svetoj Crkvi. I v to vrime biše dobar muž u crkve svetago Ivana Petr' pp (pop), a odvitnik Ivan Batrić v Okruglah, a v Tribihovićih Vlkan Ratčić. Zato vas prosi B(o)g, gospodo redovnici, ki budete č(t)ili te knjige, da čtuće ispravlaite ako bi kadi mr'sa napisana i da molite Boga za svoit svetago Ivana Snikraviće, (ki) jesu pomagali knjigi da bi se brže svršili ... i za vseje duše hristianie da ih Bog pomiluje sade i v živote večnom amen.*²⁶

1.3. Dabarski brevijar

Dabarski brevijar iz godine 1486. čuva se u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Sastoji se od "306 pergamentskih folija formata 33x23,5 cm i pisan je ustavnom i poluustavnom glagoljicom u dvije veličine (4 mm i 2 mm). Riječ je o rimskom brevijaru koji sadrži: *Proprium de tempore*, *Psaltir*, *Commune sanctorum* i *Proprium sanctorum*. Nije sačuvan ni posljednji dio sanktorala ni *Kalendar*. Osim duljih biblijskih lekcija brevijar sadrži i mnoge opširne hagiografske legende i pasije koje se čitaju u sanktoralu. Sanktoral brevijara osobit je i po tome što sadrži neke jedinstvene oficije, primjerice službu u čast sv. Dujma, salonitanskog biskupa i mučenika, i legendu o sv. Margareti. Na temelju tekstološke i jezične analize zaključuje se da *Dabarski brevijar* pripada mlađoj (južnoj) skupini hrvatskoglagoljskih kodeksa, a unutar južne skupine uklapa se u prijelaznu podskupinu, tj. među tekstove koji imaju mlađi prijevod, znatnije prilagođen prema latinskom, ali koji mjestimice čuvaju dijelove starijega prijevoda svojstvenoga kodeksima sjeverne skupine. Pokazuje se da unutar prijelazne skupine hrvatskoglagoljskih kodeksa nije postojala jedna matica i jedan predložak, već da je bilo više matrica koje su se međusobno križale, a to znači da je postojalo znatno više brevijara od onoga što se sačuvalo do danas."²⁷ Osim toga *Dabarski brevijar* pripada

²⁶ Mile Bogović, *Otočac od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010., 34.

²⁷ Vesna Badurina-Stipčević – Milan Mihaljević – Marinka Šimić, *Mjesto Dabarskoga brevijara među hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), ur. H. Gračanin i Ž. Holjevac, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 257.

skupini brevijara koji pojedine biblijske tekstove donose gotovo u cijelosti pa se uz još neke reprezentativne brevijare (među kojima je i *Borgio Illirico 5*) smatra tekstološki nezaobilaznima “za rekonstrukciju hrvatskoglagoljske Biblije. Kako srednjovjekovna hrvatskoglagoljska Biblija kao cjelovit kodeks nije sačuvana, a na njezino postojanje upućuju arhivski podaci, opsežna biblijska čitanja u glagoljskim brevijarima i misalima omogućuju rekonstrukciju prvobitnoga glagoljskoga biblijskoga teksta”.²⁸ Na brojnim listovima nalaze se bilješke rukom pisane pa se primjerice na listu 159v nalazi zapis o povijesnim okolnostima u kojima je brevijar nastao, o turskoj opasnosti i o pripadanju brevijara crkvi sv. Kuzme i Damjana u Dabru:

“A to pisah' ja pop' Stipan' ta račun' zgoru dogovorani' budući z bratj'om' mojom' Mikulom' Beroićem' i Ivanom' Tom'šićem a ti od plemena Dabran' i Zagorac' a pri tom' biše i veće brat'e naše a va to doba bihu velike teškoće i nevole od Turak' a ta br(vij)jal' ta e crkv'ce s(ve)toga Kuz'me i Dom'jana v Dab'ri.”²⁹

1.4. Kolunićev zbornik

Kolunićev zbornik glagoljski je neliturgijski rukopisni zbornik iz 1486. godine, koji je po narudžbi gatanskoga vikara Levnarda iz plemena Doljana³⁰ prepisivao pisar Broz Kolunić, prema kome je zbornik poslije i dobio ime, u Kneževoj Vasi kraj Otočca. “U glagoljskim rukopisnim neliturgijskim zbornicima iz 15. i 16. stoljeća sačuvani su razni srednjovjekovni teološki, apokrifni i moralizatorsko-didaktični tekstovi, kao što su propovijedi, apokrifi, legende, mirakuli, vizije, traktati i dr. Riječ je uglavnom o hrvatskim prijevodima i prerađama popularnih religioznih i didaktičnih djela s latinskoga, talijanskoga i češkoga jezika.”³¹ Kolunićev zbornik sastoji se iz dvaju dijelova: korizmenih propovijedi i traktata o sedam smrtnih grijeha.³² Napisan je na 127 listova, a sam tekst nudi podatke o nastanku djela:

²⁸ Isto, 257.

²⁹ Isto, 258.

³⁰ Doljani - naselje smješteno na sjeveroistočnom dijelu Gackog polja, 10 km sjeveroistočno od grada Otočca.

³¹ Andrea Radošević, *Propovijed (...) iz Kolunićeva zbornika*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), ur. H. Gračanin i Ž. Holjevac, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 286.

³² Josip Bratulić – Stjepan Damjanović – Anđela Frančić – Boris Kuzmić – Josip Lisac – Ranko Matasović – Milan Mihaljević – Mateo Žagar, *Povijest hrvatskoga jezika*, CROATICA, Zagreb, 2009., 496-497.

“Va ime Isuhrstovo, amen. Let Gospodinih 1486. Miseca ijuljeja dan sedmi bi dosvršenje knjig Svetago Brnardina. Ja, gospodin Levnardo, plemenem Doljanin, položih učiniti svitlo delo, ko bi bilo na službu Božju i svete crikve, za grihi moje, i pisah sie knjige mojim blagom čistim... I tada biše pšenica v Otočci po pet a proso po pet beči, zač biše dobra letina. I (j)ošće vas molim gospodo redovnici i žakni da se spomenete na pritču ovu da je knjigam teško priti, i gdo knjige počtuje, da je knjigami počtovan... I se knjige i siju rbriku pisah ja Broz, žakan budući v redu evanjelskom, z Bužan od Kacitić z Duborika, plemenem Kolunić... i pisah v istinu te knjige počtovanomu mužu gospodinu Levnardu, vikaru gatanskomu, v njega hiži sede, a za moju plaću...”³³

1.5. Epigrafski zapisi

Etničku i nacionalnu pripadnost pojačava i postojanje epigrafskih zapisa na nekom području. Godine 1751. na ulaznom zidu župne crkve Presvetog Trojstva u Otočcu upisan je glagoljski tekst, kojeg spominju proučavatelji glagoljskih natpisa.³⁴ Spomenički značaj izgubljenog uklesanog teksta pokušao je u suvremenosti evocirati župnik otočki msgr. mr. Tomislav Šporčić, upisavši na svojevrсну propovjedaonicu pokraj oltara glagoljskim slovima tekst “u početku bijaše riječ” i Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, poklonivši crkvi vitraj s ucrtanim glagoljskim slovom “glagole”.³⁵ U crkvi svetoga Stjepana Prvomučenika u Kompolju don Anđelko Kačunko, tamošnji svećenik, nastavlja tekst upisujući sljedeće riječi, koje u latiničkoj transliteraciji glase “riječ tijelom postade” (*Ivanovo evandjelje*), nastavljajući tako napore svojeg prethodnika vlč. Mile Rajkovića, koji je još tijekom obnove krova oštećenog u ratu na križ na tornju crkve stavio pločicu s glagoljicom ispisanim slovima “INRI”.

³³ Mile Bogović, *Otočac od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010., 35.

³⁴ Branko Fučić, *Glagoljski natpisi*, Djela JAZU, knj. 57, Zagreb, 1982., 273; Darko Žubrinić, *Hrvatska glagoljska baščina u današnjoj Lici s naglaskom na Gacku*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 220..

³⁵ “U Hrvatskoj se glagoljsko pismo i slavensko bogoslužje zarana ukorijenilo i održalo se u neku ruku do danas. Početci se povezuju s aktivnošću starijega Konstantinova brata Metoda i njegovih učenika. Na hrvatskom se prostoru samostalno razvijalo i tu je dobilo ime glagoljica – prema glagolu *glagoljati*, ‘govoriti’ koji se često rabi u tekstovima evandjelja” (A. Nazor, *Krijuga o hrvatskoj glagoljici “Ja slovo znajući govorim...”*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., 15).

Spoj vjere, umjetnosti i običnoga života ostvario se tijekom održavanja nekoliko međunarodnih kiparskih kolonija³⁶ pod imenom "GACKA". Trajni su rezultat ovoga umjetničkog izričaja skulpture u kamenu i drvu koje vizualno oplemenjuju javne gradske površine. Kako je život ovdašnjih ljudi neraskidivo vezan uz Gacku razumljivo je što je jedna od dviju tema prve kolonije bila "Voda kao izvor života", dok je druga bila "Tradicijom do Svevišnjega", koja je urodila skulpturama u hrastovini od kojih su dvije, "Trnova kruna" i "Srce Marijino", darovane crkvi Presvetog Trojstva. Prostor ispred srednje škole u središtu grada oplemenjen je kamenom skulpturom na kojoj glagoljicom piše "Otočac".³⁷

Važan prilog glagoljskoj baštini u Gackoj je odljev *Bašćanske ploče* postavljen na zidu u holu Muzeja Gacke u sklopu Gackoga pučkog otvorenog učilišta, čime se naglasila davna benediktinska veza Otočca i Baške.³⁸ Tu je vezu u posljednje vrijeme naročito popularizirao za širu javnost gospičko-senjski biskup msgr. dr. Mile Bogović, pa je njemu i pripala čast da otkrije odljev *Bašćanske ploče* 2013. godine. Odljev originalne ploče u Otočac je stigao iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a na prijedlog akademika Petra Strčića, koji je, sudjelujući na znanstveno-povijesnom skupu *Gacka u srednjem vijeku* u Otočcu, sugerirao da se odljev *Bašćanske ploče* mora naći i u Otočcu s obzirom da se u zadnjem 13. retku najpoznatijega hrvatskoga epigrafskog spomenika iz 1100. godine, u pravnom smislu darovnice, piše kako je u vrijeme njezina nastanka vladao knez Kosmat, a u jedinstvu su bili sv. Lucija na Krku i Mikula (Nikola) u Otočcu ("*I bēše v t dni Mikula v Otočci s svetuju Luciju v jedino.*"³⁹). Ta prevažna povijesna činjenica i prvo spominjanje imena Otočca valorizirano je tim činom na pravi način, a Župa Presvetog Trojstva, grad Otočac i regija Gacka postat će prepoznatljivi i po *Gaćanskom parku hrvatske memorije*, kojim se na poseban i jedinstven način⁴⁰

³⁶ Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke organizator je svih devet kolonija, od kojih su četiri ostvarene u okviru projekta "Gačanski park hrvatske memorije".

³⁷ Skulptura je djelo akademskog kipara Ljube de Karine.

³⁸ O *Bašćanskoj ploči* i odnosu Otočca i Krka posebno će se govoriti u sljedećem poglavlju.

³⁹ Branko Fučić, *Glagoljski natpisi*, JAZU, Zagreb, 1982., 44.

⁴⁰ *Bašćanska staza glagoljice, Aleja glagoljaša* od Roča do Huma i *Gaćanski park hrvatske memorije* raznovrsni su spomenici trajne vrijednosti, koji će sve posjetitelje ovih područja uputiti u povijesno-kulturološke značajke i vrijednosti kraja i povijesti hrvatske državnosti.

nastavlja njegovanje glagoljice na ovom prostoru.

2. GAČANSKI PARK HRVATSKE MEMORIJE

*Gačanski park hrvatske memorije*⁴¹ projekt je uređenja okoliša crkve Presvetog Trojstva i pripadajućeg mu parka. Park je zamišljen kao uređena parkovna površina između crkve, župnog dvora i gradskog šetališta "raščlanjena s dvije ukrižene staze i providena s trideset kamenih bijelih kubusa.⁴² postavljenih u obliku slova L. Kubusi su predviđeni kao arhitektonsko raščlanjenje parka, a u dogovoru s mjesnom crkvom i biskupijom postignut je konsenzus da svaki od kamenih blokova bude oplemenjen umjetničkim nadahnućem. Pri tome je određeno da poveznica svih kubusa budu glagoljska slova, odnosno da na svakome kamenu bude isklesan lik neke važne osobe, važnoga događaja ili kulturološke činjenice iz regije Gacke, ali samo utoliko ukoliko je to od najvećega značaja za Gacku i Otočac i istovremeno relevantno u hrvatskim okvirima. 'Gačanski park hrvatske memorije' je u svojoj umjetničkoj koncepciji zamišljen kao knjiga u kamenu, koja svoju priču započinje daleko u prošlosti, s početkom 9. vijeka i knezom Bornom, prvim vladarom koji je utemeljio nukleus srednjovjekovne hrvatske države, i završava se krajem prošloga vijeka s oživotvorenom hrvatskom državom. Šime Vidulina, kao voditelj ovog projekta, je, s obzirom na kvantitativnu i kvalitativnu zahtjevnost, podijelio projekt u četiri godine rada, s time da pri odabiru umjetnika polazi od njihove vrsnosti i sklonosti s obzirom na dominantnu kiparsku tehniku te postavljenu izuzetno visoku serioznost cjeline. Pritom je postavio cilj da kolonije budu svakako međunarodne i da svake godine bude

⁴¹ Idejni začetnici ovoga projekta su Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Župa Otočac i Ličko-senjska biskupija, koji su ideju ostvarili uz pomoć povjesničara dr. sc. Željka Holjevca i dr. sc. Brune Kuntića Makvića s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, povjesničara umjetnosti dr. sc. Ratka Vučetića iz Instituta za povijest umjetnosti iz Zagreba, dr. sc. Marinke Šimić iz Staroslavenskog instituta u Zagrebu i još mnogim ljudima s područja kulture i znanosti.

⁴² Na kraju kiparske kolonije može se izbrojati 31 kubus iz sljedećeg razloga: kubus za bitku kod Jurjevih stijena trebao je biti jedan, no, kad je talijanski kipar izradio lik Petra Zrinskoga, svi su se umjetnici složili da se na drugi kubus stavi lik Frana Krste Frankopana. Tako je ova važna bitka dobila dva kubusa. Dogovor idejnih začetnika je da se polazi temeljno od glagoljskih slova uz određenu redukciju, primjerice, izostavljeni su poluglasovi.

što više novih (drugih) umjetnika.”⁴³ Umjetnici⁴⁴ su svojim radom privlačili pozornost Otočana, koji su s nestrpljenjem iščekivali nove brojeve *Vrila* u kojima su ih čekale detaljne informacije o nekome ili nečemu što je imalo važnu ulogu u stvaranju povijesti ovoga kraja. Prosvjetiteljsko-obrazovna uloga “parka” bila je vidljiva i u početnoj fazi nastajanja, a “umjetničkim intervencijama glagoljica se vraća u Otočac na velika vrata, ne samo da se na svakome kubusu nalazi uklesano po jedno poveće glagoljsko slovo, već brojni kubusi nose potpise ili čak dio tekstova ispisan glagoljicom”.⁴⁵ Likovi, dokumenti i događaji uklesani u bijeli pazinski kamen dimenzija 60 x 60 x 110 su: knez Borna, bizantski car Konstantin Porfirogenet, *Bašćanska ploča*, Dujam II. Krčki, inicijal iz *Borgo Ilirico* 6, papa Pio II., Žigmund Frankopan, otočki biskup Vinko de Andreis, Bernardus de Gecka, *Dabarski brevijar*, *Kolunićev zbornik*, Urban z Otočca, Otočka kapetanija, bitka kod Jurjevih stijena - Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Ivan Dominik Vukasović, Otočka pukovnija, Nikola Maštrović, Nikola Mašić, Stjepan Sarkotić von Lovćen, Vladimir Varićak, Jucci Kellerman, Alfons Dalma, Karlo Mirth. Josip Barković, Aurel Kostelić, Zlatko Šimunović, Slavica Maras-Mikulandra, Egon Matijević, 133. brigada ZNG-a i Grad Otočac.

2.1. Knez Borna

Knez Borna (oko 811.-821.), knez Gačana (*dux Guduscanorum*), poslije u literaturi spominjan kao hrvatski knez (knez Dalmacije i Liburnije – *dux Dalmatiae et Liburniae*), iskoristio je povijesnu prigodu i zemljopisni položaj hrvatskog prostora koji se nalazio između Franačkoga i Bizantskoga Carstva, i stvorio nukleus buduće srednjovjekovne hrvatske države.⁴⁶ Za to je morao imati i čvrstu crkvenu potporu. “U to vrijeme ona je dolazila preko biskupa

⁴³ Milan Kranjčević, *Gačanski park hrvatske memorije – druga godina*, Vrilo, 8 (2012.), 250.

⁴⁴ Janez Pirnat iz Ljubljane, Gabriele Gottoli iz Verone, Toni Marić iz Mostara, Mate Čvrlijak iz Labina, Sandra Nejašmić iz Postira na Braču, Carlos Roberto Monge Sanchez iz Meksika, Krobinić Huber iz Njemačke, George Dan Istrate iz Rumunjske, Ivan Briski iz Zagreba, Janko Mošnja iz Pule, Marčelo Starčić iz Kanfara, Amancio Gonzales iz Španjolske, Saša Stanišić iz Crne Gore, Jelena Šimunić iz Zagreba, Ljubo de Karina iz Brseča, Vincent di Vincenzo iz Kanade, Nikolay Borisovich Burtasenkov iz Rusije, Carlos Monge Gonzales iz Meksika, a Dildo Bonaca iz Pule pomogao je umjetnicima u graviranju tekstova.

⁴⁵ Milan Kranjčević, *Glagoljica se vraća u Otočac na velika vrata*, Novi list, rujan 2011.

⁴⁶ Mara Krznarić, *Gačani i knez Borna*, u: *Grad Otočac* 7, Otočac, 2003., 49-70.

ili samostana”, piše biskup Mile Bogović dalje iznoseći sasvim prihvatljive argumentima potkrijepljene stavove, “poslije ćemo u izvorima naći u Gackoj opatiju sv. Nikole, ali nije lako dokazati da je mogla postojati već u to doba. O njezinoj mogućoj starini mogli bismo naslutiti iz spomena Mikule u Otočcu na Bašćanskoj ploči”.⁴⁷ Bogović kao rješenje nudi tumačenje da je “reforma redovništva u benediktinskom smislu išla s kopna prema otocima, a ne, kako se obično misli, obratno. Istina je da je kršćanstvo u vrijeme tzv. velike seobe naroda na kontinentalnom dijelu današnjeg hrvatskog prostora stradalo mnogo više nego na otocima. No, to vrijeme u 11. stoljeću već je daleka prošlost. Kršćanstvo se u Gackoj već odavna ukorijenilo i učvrstilo. Možemo čak reći da je upravo u Gackoj najprije Hrvate naučilo što je država, kako se može upravljati zajednicom koja uključuje više plemena. Kao što je već rečeno, knez Borna bio je najprije ‘dux Guduscanorum’ (knez Gačana), a poslije se spominje kao knez Hrvata. Slaveni općenito nisu znali kako se može držati (imati državu) trajnu vlast na više plemena. To s naučili tek u susretu s kršćanstvom i kršćanskim državama. Borna je bez sumnje već bio kršćanin, inače ne bi mogao sloвити kao franački saveznik. (...) Franački vladar dao mu je ovlasti i sredstva da svojoj kneževskoj vlasti podvrgne susjedne plemenske poglavice i formira jednu kneževinu zapadnog, franačkog tipa. Tako je upravo u Gackoj najprije u Hrvata južno od Kupe sazrela ideja hrvatske države. Jasno je da je za tu novu koncepciju trebalo imati adekvatne učitelje. U tom smislu mogli bismo naslućivati već u njegovo vrijeme monašku (benediktinsku) zajednicu u Gackoj. Ta je zajednica imala, u odnosu na krčko redovništvo, veće mogućnosti razvijati se u redovničku zajednicu zapadnog (benediktinskog) tipa jer je nastala pod utjecajem franačke države i bila je pod mnogo slabijim bizantskim utjecajem nego redovničke zajednice na kvarnerskim otocima”.⁴⁸ Na tom tragu ostaje Bogović kada se zauzima za mišljenje da je na *Bašćanskoj ploči* riječ upravo o Otočcu iz Gacke, a ne nekom drugom lokalitetu o čemu se spori znanstvena javnost.

2.2. Bašćanska ploča

Bašćanska ploča daje podatak o crkvenoj reformi u 11. stoljeću kada su najveći saveznici papinstva bili benediktinci, koje je

⁴⁷ Mile Bogović, *Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 13.

⁴⁸ Isto, 13.

tadašnji hrvatski kralj Zvonimir, papinski vazal, već imao u opatiji sv. Nikole u Otočcu. „Opatiji je Zvonimir darovao ledinu nedaleko od Baške, a otočki opat Dobrovit sa svoje devetero braće sagradio je na njoj crkvu. Potom se pristupilo izgradnji samostana na istoj ledini. U vrijeme gradnje crkve razumljivo je da su samostan sv. Nikole u Otočcu i crkva sv. Lucije bili jedinstvena cjelina. (...) Bašćanska ploča ima toliko značenje za hrvatsku povijest upravo zato što jasno pokazuje da je hrvatski kralj Zvonimir bio gospodar i otoka Krka. (...) Treba također imati na umu i prilike u 11. stoljeću, ponajviše u Zvonimirovo vrijeme. Zvonimir je prisegnuo papi na vjernost, a papinstvo se tada žestoko borilo protiv istočnjačkih (bizantskih) običaja u Zapadnoj ili katoličkoj crkvi (...). U takvim odnosima nije nipošto bilo u skladu da s Krka, koji je bio dugo pod snažnim bizantskim utjecajem, prenosi na kopno oblik monaške prakse što se razvijala pod istočnjačkim utjecajem, nego da s pomoću ‘pravovjernog’ kopna pokatoliči ostatke bizantske prisutnosti na Krku. (...) Iz Otočca u Gackoj prenosi se na Krk zapadna (benediktinska) regula za redovnike, ali u skladu s već prije izbornim pravom da u Sv. Luciji redovnici mogu i dalje obavljati bogoslužje na staroslavenskom i glagoljici. Tako se na Bašćanskoj ploči potvrđuje velika uloga redovništva u gajenju i prenošenju glagoljske pismenosti te put gregorijanske reforme u vrijeme kralja Zvonimira: od hrvatskog kopna prema donedavno bizantskom području”.⁴⁹ Zbog ovakvog i sličnih razmišljanja suvremenih znanstvenika *Bašćanska ploča* dobila je svoje mjesto u povijesti grada Otočca.

2.3. Konstantin VII. Porfirogenet

Do sada često spomenuti horonim Gacka i etnonim Gačani koriste se još od X. stoljeća, kada ih je u često citiranom djelu *De amministrando imperio* zabilježio bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet, pa kroz čitavu povijest do današnjih dana, kada suvremeni znanstvenici⁵⁰ u svojim raspravama iznose stav da

⁴⁹ Isto, 19-20.

⁵⁰ Primjerice: Željko Holjevac, *Ličko-krbavska županija u identitetu Like*, u: *Identitet Like: korijeni i razvitak* (Zbornik), knjiga I., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Gospić, 2009., 427-465; Milan Kranjčević, *Položaj gacke čakavštine u odnosu na čakavsko narječje*, u: *Identitet Like: korijeni i razvitak* (Zbornik), knjiga II., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Gospić, 2009., 399-417; Mile Bogović, *Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu*, u: *Gacka u srednjem*

je regija Gacka poseban jezični i kulturni identitet unutar Like, kao što je bio i u ranosrednjovjekovno doba, kada se "pojam Like ograničavao samo na porječje istoimene rijeke, odnosno na današnje Ličko polje".⁵¹

2.4. Dujam II. Krčki

Otok Krk i Otočac povezuje i važna povijesna ličnost Dujam II. Krčki uz čije se ime spominje Otočac kao zemlja, *terra* krajem 13. Stoljeća.⁵² "Bio je knez na otoku Krku te proširio svoje posjede na kontinent. Postao je rodonačelnik svojega roda i veže se za napuljskog kralja Karla II. On mu 1300. g. darovnicom daje, među ostalim, župu Gacku i ozemlje Otočac. (...) Dujam II. je veoma angažiran oko previranja na ugarskome prijestolju pa je osobno zaslužan što je mladi kralj Karlo Robert zasjeo na ugarsko prijestolje. Iz velike zahvalnosti ovaj mu poveljom potvrđuje župu Gacku i sada grad Otočac."⁵³ On sam nije koristio u svojoj tituli naslov Gacke, ali su to činili njegovi prvi nasljednici, koji su se titulirali kao knezovi Krka, Vinodola, Senja, Modruša i Gacke. Taj poznati krčki rod u hrvatskoj povijesti od 1428. po povelji pape Martina V. koristi prezime i grb Frankopana.

vijeku (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 9-23; Hrvoje Gračanin, *Guduskani/Guuščani – Gačani: promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovjekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 49-68; Tatjana Kolak – Dalibor Šušnjić, *Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz Gacke*, u: *Gacka u srednjem vijeku* (Zbornik radova), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Otočac, 2012., 83-94.

⁵¹ Željko Holjevac, *Ličko-krbavska županija u identitetu Like*, u: *Identitet Like: korijeni i razvitak* (Zbornik), knjiga I., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Područni centar Gospić, Zagreb – Gospić, 2009., 429.

⁵² "Castrum Otočac eksplicitno je zapisan tek 1316., u povelji kralja Karla Roberta knezu Fridriku Krčkom" (Zorislav Horvat, *O utvrdama starog Otočca*, u: *Grad Otočac 3*, Otočac, 1997., 24).

⁵³ Milan Kranjčević, *Gačanski park hrvatske memorije*, Vrilo, 7 (2011.), 242-243.

2.5. Otočka biskupija

Otočka biskupija nastala je u vrijeme velikog ugleda i važne uloge Frankopana, napose gospodara Gacke Sigismunda (Žigmunda) Frankopana, koji je preuzeo Otočac i posjede oko njega. „Njegovoj želji da ima biskupa u svom Otočcu išao je na ruku tadanji papa Pio II., a kralj Matijaš nije se tome izričito usprotivio. Sigismund je najprije 1445. opatijsku crkvu sv. Nikole pretvorio u zbornu, a 1460. i u stolnu, odnosno, katedralnu crkvu. Osnovao je ubrzo i stolni kaptol, koji je, kao i biskupsku menzu, obdario doličnim nadarbinama. On je smatrao da ima pravo izabrati i biskupa, u čemu je također naišao na papino razumijevanje, ali je tu došlo do kraljeva osporavanja, ne samo zbog biskupove osobe, dominikanca Blaža Nikolića, nego i zbog načina biskupskog izbora. Uz tursku opasnost nadošla je 1465. i smrt utemeljitelja biskupije, tako da ni biskupija ni biskup nisu više imali potrebnu podršku.

Blaž je uglavnom boravio u Splitu, a na području otočke biskupije biskupska prava vršio je i dalje senjski biskup. On je svakako ubirao i biskupske pristojbe po Gackoj, ali nije jasno na što je od ubranog imala pravo otočka biskupska menza i otočki kaptol. To pitanje pokušao je riješiti biskup Vinko de Andreis, koji je nešto zbog diplomatskog posla koji je obavljao, nešto iz pastoralnih razloga, neko vrijeme boravio u Otočcu. On se dogovorio 1501. sa senjskim biskupom Jakovom Blažiolovićem da se područje otočke biskupije vrati senjskoj biskupiji, s time da se Vinku zagarantiraju neka nadarbinska prava. Kralj je dogovor potvrdio već naredne godine, a papa tek 1513. Po papinim riječima Vinko je imao pravo na otočku biskupiju do kraja života ili do odreknuća. Svoj utjecaj na papinskom dvoru iskoristio je da se ni ta odluka ne provede, nego je 1520. imenovan otočkim biskupom njegov nećak Petar de Andreis. O njegovom djelovanju ne znamo gotovo ništa. Ipak je znakovito pismo pape Klementa VII. 1527. kojim od otočkog kaptola traži da primi biskupa Petra. Nakon 1530. spominje se još biskup Nikola, kojemu znamo samo ime, a poslije 1534. više nema spomena otočke biskupije.”⁵⁴

2.6. Bernardin de Gecka

Prije Otočke biskupije i Dujma II. Krčkog za otočku povijest važni su templari, koji su Gacku dobili u posjed “1219. od hrvatskoga

⁵⁴ Mile Bogović, *Otočka biskupija*, u: *Grad Otočac 3*, Otočac, 1997., 44.

i mađarskoga kralja Andrije II. kao zahvalu a njihovo sudjelovanje u križarskome pohodu 1217., a zadržali su je sve do 1268. kada im kralj zbog silnih razmirica daje u zamjenu Dubicu, a Gacku dvije godine kasnije daruje Dujmu II., knezu Krčkome”.⁵⁵ Poglavar (perceptor) područja templara bio je Bernardus de Gecka, koji je bio zadužen za organizaciju i vođenje posla na području Gacke.

2.7. Glagoljski spomenici i Urban iz Otočca

Nekoliko kubusa izrazito su glagoljski nadahnuti jer su posvećeni glagoljskim tekstovnim spomenicima kao što su *Borgo Ilirico 6*, *Dabarski brevijar* i *Koluničev zbornik*, a na njih se idejno nastavlja lik Urbana iz Otočca, čovjeka čije se ime povezuje sa slavnom Senjskom tiskarom, u kojoj je radio kao tiskar ranih glagoljskih izdanja.⁵⁶

2.8. Otočka kapetanija

Nešto kasniju povijest ovoga područja ispisala je Otočka kapetanija, koja je nastala u 16. stoljeću (1540. godina uzima se kao godina njezina utemeljenja jer se tada spominje prvi otočki kapetan Franjo Mudrovčić⁵⁷) i odigrala presudnu ulogu u borbama s Turcima. Te stoljetne borbe odredile su sudbine krajišnika i njihov ratnički mentalitet. Otočka kapetanija održala se do sredine 18. st., tj. do utemeljenja Otočke pukovnije.

2.9. Jurjeve stijene

Jedna od najvažnijih bitaka odigrala se 1663. kod Jurjevih stijena, gdje su Hrvati pod vodstvom Petra Zrinskog spriječili Turke da uđu u istočni dio Gackoga polja i potom zagospodare cijelim prostorom osvajajući tadašnje utvrde Otočac i Brlog.⁵⁸ No, “bitka kod Jurjevih stijena nije u našoj historiografiji u dovoljnoj mjeri

⁵⁵ Milan Kranjčević, *Gaćanski park Hrvatske memorije – druga godina*, Vrilo, 8 (2012.), 252.

⁵⁶ Anica Nazor, *Knjiga o hrvatskoj glagoljici „Ja slovo znajući govorim...“*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., 104-105; Petar Runje, *Otočac, srednjovjekovna biskupija i kulturni centar*, Senjski zbornik, 33 (2006.), 60.

⁵⁷ Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije* (Prijevod), Hrvatski institut za povijest – KČSPG, Zagreb – Otočac, 2010., 25-35.

⁵⁸ Milan Kruhek, *Velika pobjeda Petra Zrinskog nad Turcima kod Jurjevih stijena nedaleko Otočca*, u: *Grad Otočac 4*, Otočac, 1998., 31-44.

valorizirana”, tvrdi povjesničar Željko Holjevac, “iako je ona po broju ljudi koji su se našli u okršaju i po značenju u mnogo čemu ako ne ravna, onda svakako bliska Krbavskoj bitci.”⁵⁹

2.10. Ivan Dominik Vukasović

U to je doba djelovao i otočki župnik Ivan Dominik Vukasović, obnovitelj centralne crkve, graditelj župnog dvora i crkve Bezgrešnog začeća blažene djevice Marije u Poljicima (dio Otočca). Bio je značajna osoba u crkvenoj hijerarhiji (otočki župnik, kanonik senjskog Kaptola, član biskupskog vijeća Senjske i modruške ili krbavske biskupije, zagrebački kanonik...), ali se bavio i pisanjem. Njegovo najznačajnije djelo pisano je 1777. na njemačkom jeziku, *Zemljopisni i povijesni novi opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj*, spominje se još crkveni molitvenik iz 1783., a iznimno je popularan njegov govor koji je gorljivo održao vojnicima Otočke pukovnije kada su se vratili iz jednog ratnog pohoda 1778. godine (*Kratak govor, kojim je gospodin Ivan pl. Vukasović, katolički župnik u Otočcu u Hrvatskoj, dočekao svoju župsku djecu, kada su se oni po završenom prvom pohodu vratili kući...*),⁶⁰

2.11. Otočka pukovnija i Ivan Maštrović

Otočka pukovnija je nastala 1746. u reformi Vojne krajine za vrijeme vlasti Marije Terezije. Umjesto starih kapetanija pukovnije su okosnice nove bolje naoružane i organizirane vojske. Otočka pukovnija obuhvaćala je prostor od mora pa sve do granice s Bosnom. Sjedište je bio Otočac pa su se svi krajišnici u pukovniji nazivali Otočanima ili Otočanerima bez obzira radilo se o Primorcima, Gačanima, Koreničanima, Perušićanima ili nekim drugima. Bez obzira na težak tadašnji život Otočka pukovnija ostala je u pozitivnoj memoriji naroda kao sustav u kojem se znao red i koji je krasila primjerena organizacija.⁶¹ Tom pozitivnom ozračju nesumnjivo je svojim djelovanjem pridonio i otočki pukovnik Nikola Maštrović.⁶² Maštrović, koji je ubrzo postao general u Otočkoj

⁵⁹ Željko Holjevac, *Gackom kroz povijest*, Otočac, 2009., 86.

⁶⁰ Milan Kranjčević, *Ivan Dominik Vukasović*, Vrilo, 7 (2011.), 211-218.

⁶¹ O Otočkoj pukovniji napisana je zanimljiva i nadasve poučna knjiga, koja je doživjela prijevod u suvremeno doba, *Otočka pukovnija* Franza Bacha.

⁶² *General Nikola Maštrović. Život i djelo jednog hrvatskog časnika* (Monografija), priredio Tihomil Maštrović, Zagreb, 1996.

pukovnici, nazvan je "ocem kraja" zbog velikih pothvata koje je učinio kao čovjek koji je imao cjelokupnu svjetovnu i vojnu vlast na ovom području. Graditelj cesta, obnovitelj crkava, borac protiv gladi i neimaštine, autor knjižice kritičko-filozofsko-etičkog sadržaja tiskane 1845. u Beču *Knjiga gospodina oberstara Maštrovića svojiem Otočanom*, osnivač prvog kazališta u Otočcu, koje je 1844. davalo predstave na njemačkom i hrvatskom jeziku, mnogo ranije nego što se to događalo u Zagrebu.⁶³ Maštrović je prijateljevao s budućim hrvatskim banom Josipom Jelačićem (tada pukovnikom u susjednoj Glinskoj pukovnici), s vođom iliraca Ljudevitom Gajem (koji je lektorirao rukopis knjige posvećene Otočanima) te pjesnikom i časnikom austrijske vojske Petrom Preradovićem. O tome svjedoči bogata korespondencija djelomice vođena i iz Otočca.

2.12. Znameniti ljudi rođenjem Otočani

Raznolikost zanimanja i raznovrsnost djelovanja ljudi kojima je dalje u *Parku* posvećena pažnja, uočljiva je, a time zanimljivija i znakovitija jer je se njihov utjecaj osjećao na gotovo svim područjima ljudskog djelovanja, od književnosti, slikarstva, znanosti preko novinarstva do državnih i vojnih dužnosti.⁶⁴ Slikar svjetskoga glasa Nikola Mašić,⁶⁵ rođen je u Otočcu 1852.; Stjepan Sarkotić von Lovćen,⁶⁶ posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine i vojni upravitelj Dalmacije i osvojene Crne Gore, rođen je u Sincu, selu pokraj Otočca, 1858. godine; Vladimir Varićak,⁶⁷ znanstvenik svjetske reputacije, rođen je u Švici pokraj Otočca 1865. godine;

⁶³ Na njemačkom se jeziku davao komad *Tri otca odjedanput* austrijskog dramatičara Augusta Kotzebuea (u Zagrebu je taj komad izveden tek 1855.) i na hrvatskom predstava *Drvodjelja iliti Kočijaš Petra velikoga*. Za tu je priliku Maštrović o svom trošku dao u Beču tiskati četverbojne ulaznice, naručio je nekoliko bakroreza u boji radi postavljanja scene, a prihod od ulaznica dan je u humanitarne svrhe (Tihomil Maštrović, *Hrvatsko kazalište u Otočcu godine 1844.*, u: *Grad Otočac 3*, Otočac, 1997., 109-120.

⁶⁴ *Znameniti i zaslužni Hrvati od 925. do 1925.*, Zagreb, 1925.; *Hrvatska enciklopedija 7 (Mal - Nj)*, Zagreb, LZMK, 2005.; *Hrvatski biografski leksikon, 1, A-Bi*, Zagreb, JLZ, 1983.; *Hrvatski biografski leksikon, 6, I-Kal*, Zagreb, LZMK, 2005.; *Hrvatski biografski leksikon, 7, Kam-Ko*, Zagreb, LZMK, 2009.; *Hrvatski leksikon, sv. I. (A-K)*, Zagreb, Naklada Leksikon, 1996.; *Hrvatski leksikon, sv. II. (L-Ž)*, Zagreb, Naklada Leksikon, 1997.

⁶⁵ Matko Peić, *Slikari naših ljudi i krajeva*, Zagreb, 2005.

⁶⁶ Ornata Tadin, 1994. *Osobni fond generala Stjepana Sarkotića - Analitički inventar*, Arhivski vjesnik, 37 (1994.), 221-262.

⁶⁷ Milan Kranjčević, *Važni, a nepoznati Gačani - Vladimir Varićak*, Vrilo, 9 (2013.), 253-257.

Jucci Kellerman, glumica s ostvarenom međunarodnom karijerom, rođena je u Švici 1921. Godine;⁶⁸ novinar Alfons Dalma (pseudonim), zapravo Stjepan Tomičić, rođeni Otočanin (1919.), bio je glavni urednik austrijskih dnevnih novina *Salzburger Nachrichten* (od 1945. do 1954.), njemačkog lista *Münchner Merkur* (od 1954. do 1974.), glavni urednik *Austrijske državne televizije i radija – ORF* (od 1967. do 1974.), a potom dopisnik iste televizije iz Rima (od 1974. do 1986.); Karlo Mirth, pisac i novinar rođen u Otočcu 1917., pripadnik intelektualne i kulturne iseljeničke elite, osnivač lista *Croatia Press* u Italiji, koji je uspješno izlazio i u Španjolskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama, i bio nezaobilazan izvor informacija o hrvatskoj dijaspori, hrvatskoj kulturi i stanju u zemlji, predsjednik Hrvatske Akademije u Americi, u sklopu koje je izlazio najpoznatiji, najveći i najdugotrajniji (izlazio je 40 godina) časopis u Americi *Journal of Croatian Studies*⁶⁹, svoju vrijednu ostavštinu poklonio je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (dio predstavlja i bogata korespondencija s prijateljima kiparom Ivanom Meštrovićem, vrhbosanskim nadbiskupom u izbjeglištvu Ivanom Šarićem...), a o emigrantskom životu ostavio je i literarno svjedočanstvo u obliku knjige *Život u emigraciji* u izdanju Matice hrvatske 2003. godine; hrvatski književnik Josip Barković, najpoznatiji po zbirci pripovijedaka *Zeleni dječak*, rođen je u Otočcu 1918.; znanstvenik Aurel Kostelić rođen je u Otočcu 1933., kao i nešto stariji kemičar i znanstvenik svjetskoga glasa Egon Matijević (1922.)⁷⁰; Zlatko Šimunović, veliko ime hrvatske likovne umjetnosti, rođen je u Otočcu 1936. i kršten u crkvi Presvetoga Trojstva⁷¹; hrvatska televizijska, kazališna i filmska glumica te pjesnikinja Slavica Maras-Mikulandra rođena je u Otočcu 1933. godine.⁷²

2.13. *Suvremena povijest*

Posljednja dva kubusa posvećena su 133. brigadi ZNG-a, koja je dala veliki doprinos obrani Otočca tijekom Domovinskog

⁶⁸ Milan Kranjčević, *Gačanski park hrvatske memorije – uspješno završena treća godina*, Vrilo, 9 (2013.), 270-271.

⁶⁹ Milan Kranjčević, *Naš suvremenik Karlo Mirth*, Vrilo, 4 (2008.), 185-192.

⁷⁰ Jasminka Brala-Mudrovčić, *Važni, a nepoznati Gačani – Egon Matijević*, Vrilo, 8 (2012.), 270-275.

⁷¹ Tonko Maroević, *Zlatko Šimunović*, Zagreb, Edicija likovnih monografija, ART STUDIO AZINOVIĆ, 2001.

⁷² Milan Kranjčević, *Gačanski park hrvatske memorije – uspješno završena treća godina*, Vrilo, 9 (2013.), 266-268.

rata i tako pripomogla stvaranju suvremene hrvatske države i slobodnoga grada Otočca, čiji je grb uklesan na posljednji kamen budućeg parka. Na ovako lijep način simbolično se zaokružila priča o tisućljetnom neprekinutom življenju u dolini rijeke Gacke.

ZAKLJUČAK

Razumijevanje povijesti Gacke važno je za razumijevanje i ukupne hrvatske povijesti. Gačani, knez Borna, krčki knezovi Frankopani, Otočca biskupija... samo su neke odrednice koje ukazuju na prostor s iznimno snažnom duhovnom i kulturnom klimom. Evidentna bogata glagoljska baština opetovano potvrđuje visoko razvijeni kulturni, vjerski i narodni život ovdašnjih ljudi. Prostor Gacke ubraja se u "zapadno" krilo glagoljaštva,⁷³ koje je nekad cvjetalo zahvaljujući brojnim crkvama, samostanima i svećenicima, a "glagoljska je knjiga izvorište hrvatske književnosti i hrvatskoga književnoga jezika. Svojom ljepotom i sadržajem glagoljsko pismo i glagoljska knjiga nadahnjuju umjetnike u glazbi, slikarstvu, kiparstvu, književnosti. I više od toga: glagolizam je osebujna odrednica hrvatskoga kulturnoga, time i nacionalnoga identiteta".⁷⁴ *Gačanski park hrvatske memorije* podsjeća nas na slavnu prošlost i potiče na istraživanje narodnih, kulturnih i duhovnih korijena.

Osim toga, *Park* kao spoj vjere, povijesti, književnosti i svih drugih umjetnosti približava znanost svakodnevnicima i otvara nove mogućnosti u vjerskom turizmu, daje novi pedagoški okvir za religiozno motivirano oblikovanje života domaćeg stanovništva, ali i putnika namjernika. U tome je zasluga Crkve nemjerljiva: otvorivši prozor u povijest, Crkva nudi mogućnost stjecanja samouvjerenosti nakon spoznavanja nasljeđa, čime se otvaraju vrata svijetloj, sretnoj i uspješnoj budućnosti. Crkva i ljudi se približavaju, a "Gačanski park hrvatske memorije" opipljiv je dokaz da se Crkva stavila u službu Čovjeka, kako i treba biti.

⁷³ Bratulić – Stjepan Damjanović – Anđela Frančić – Boris Kuzmić – Josip Lisac – Ranko Matasović – Milan Mihajević – Mateo Žagar, *Povijest hrvatskoga jezika*, Croatica, Zagreb, 2009., 152.

⁷⁴ Anica Nazor, *Knjiga o hrvatskoj glagoljici "Ja slovo znajući govorim..."*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., 19.

Prilozi: Slike kamenih umjetnički obogaćenih kubusa iz arhive Katedre Čakavskog sabora pokrajine Gacke:

Slika 1. *Borgio Illirico 6*

Slika 3. *Urban iz Otočca*

Slika 2. *Kolunićev zbornik*

Slika 4. *Dabarski brevijar*

GLAGOLITIC HERITAGE OF THE GACKA VALLEY
AND GACKA PARK OF CROATIAN MEMORIES

*Linguistic, cultural and national celebration
of religious and secular life*

Summary

This paper wishes to draw attention to the Glagolitic heritage of the Gacka Valley, as well as to the linguistic, cultural and national values of the project of the Holy Trinity Parish in the city of Otočac. It presents „Gacka park of Croatian memories“, the project landscaping church grounds and its park, which is designed as a park area filled with stone cubes, enriched with artistic inspiration, where the link between all of cubes are Glagolitic letters. The artistic conception of the park is visualized as a book placed in a stone, which begins telling its story in the distant past, starting from the ninth century and Prince Borna, the first ruler who founded the nucleus of the Medieval Croatian State, and finishing at the end of the last century, when Croatian State was revived. Choosing Glagolitic alphabet opened a wider cultural horizon, which is not strongly religiously embraced, and it moved from the ecclesiastical framework to a wider historical and cultural level.

Keywords: *Glagolitic alphabet, Gacka park of Croatian memories, the Holy Trinity Parish, Otočac, the Gacka Valley.*